

A Szovjet-Kelet népeinek iparművészete a Műcsarnokban

Öt szovjet-ázsiai köztársaság: Kazahsztán, Kirgizia, Tadzsikisztán, Üzbegisztán és Turkmenisztán képző- és iparművészetét bemutató, nagyhatalmú kiállítás látható a Műcsarnokban. A tudósítások főleg a kiállított képzőművészeti alkotásokat értékelték, hangsúlyozva, hogy a szovjet-ázsiai köztársaságok festészete, szobrászata és grafikája a szovjethatalom éveiben alakult ki és a népművészetre támaszkodva rendkívül erőteljesen fejlődik. Egyetlen nagy bemutató kiállításán belül a község két kiállítást láthat; a képzőművészeti alkotások mellett ott vannak a termékek az iparművészet és a népművészet bámulatosan szép alkotásai is.

A Magyar-Szovjet Baráti Társaságnak az elmúlt években megrendezett és az egyes köztársaságok iparművészetét reprezentáló kiállításai után egyúttal láthatja a magyar község a szovjet közép-ázsiai népek művészetét a Műcsarnokban, s ez egyszerű lehetőséget nyújt e művészet fejlődésének megértéséhez.

A kiállítás rendezői a festmények közé bátran,

tüzes színekben pompázó nemezszőnyegeket

aggattak. Nagyon helyesen tették, nagy élményhez juttatják a köröngtetben élő pesti embert, mivel az ázsiai ornamentikás szőnyeg látványa a füves sztyeppek végtelen nagyságát, felállított sárgás-fehér színű jurtákat idézi élénk. Nagy kár, hogy nem hozták el a kiállításra egy pazar berendezésű jurtát, ahol a népművészet sok különböző remekmű tárgya egyetlen színharmóniában olvad össze, s híven mutatja meg számunkra, hogy a volt nomadizáló népek mennyire együtt éltek az őket körülvevő természettel és milyen nagy művészi tehetséggel, gondossággal munkálták ki nemzedékről nemzedékre a maguk világát.

A jurta nélkül kevésbé érthető meg, hogy a kazah, kirgiz, turkmén és az üzbég nép, miért készített nagyméretű nemezszőnyegeket. Kevésbé érthető, hogy miért a nemezszőnyeg a legjellemzőbb iparművészeti terméke a szovjet-ázsiai népeknek, akik régen a jurta favázát alkotó rácszatra és a földre terítették ezeket a tartós, a hideg ellen védelmet nyújtó szőnyegeket.

Csodálatra készlet bennünket az egyszerű közép-ázsiai asszonyok — a kiállításon látható egyes szőnyegek esetében már iparművészek — dekoratív fantáziája,

a technikai kivitelezés nagyszerűsége,

virtuozitása. Az uralkodó elv a célszerűség és a tartósság, s a birkaagyapjú-alapanyag hulladékmentes felhasználása. A nemezszőnyegek egyik fajtájánál a nyers és megstírtott természetes színű — szürke vagy gyapjúszínű — gyapjúanyagra préseléssel nyomják bele a már előre megfestett és kézzel a kiterített szőnyegre elhelyezett mintázatot. Így a mintázat összemossodik, egybefolyik a nemezszőnyeg szürkés-fehér alapjával. A finom és festőien lágy, sejtelmesen lilás, vörös, sárgás és más színű ornamentika szépen díszíti a szőnyeg felületét.

Ilyen, préselt technikával készült nemezszőnyegeket láthatunk turkmén művészekről; az egyikén barna alapon elmosódott rajzolatú vörös színű alak, mellette talán egy életfa rajza látható. Egy másik, hasonló technikával készült szőnyegen pedig harci jelenet bontakozik ki, és itt is a barna és vörös színek dominálnak. Mindez a

kísérletezés azt bizonyítja, hogy a turkmén művészek tudatosan alkalmazzák a népművészet vívmányait.

A préselt technikával készült nemezszőnyeg pasztellszíneivel és lágy tónusaival a félhomályos jurta belső terében meghitt hangulatot teremtett, s ha ehhez hozzáteszük, hogy a többi berendezési és háztartási tárgyra inkább a harsány színek jellemzőek, úgy megértjük, miért kedvelték ezt a szőnyegfajtát a közép-ázsiaiak.

A másik és szintén jellemző nemezszőnyegfajta rátétes mozaiktechnikával készült. Ez legalább annyira kedvelt, mint a préselt, s ma a szoba falára akasztják, vagy ha kedves vendégre várják a vendéget és az ott dég jön, úgy ázsiai módra terítik és a rátétes nemezszőnyeg rögtön a parkettra kerül. Rá a minden jóval megrakott alacsony asztal és a vendég a bejáratnál szemben a főhelyre dől le, hóna alatt és háta megett finom puha párnákkal.

A rátétes mozaiktechnikájú nemezszőnyeg készítése egyszerű: a különböző színű vékonyabb nemezből, esetleg posztóból kivágott mintákat varrják rá, a hosszukás téglalap alakú nemezszőnyegre. Ez a szőnyeg nem azért kapott ilyenfajta díszítést, mert ezt kedvelték, legalábbis nem ez a fő és igazi ok, hiszen a díszítésre megfelelt volna a hímzés, vagy az applikáció is. A rátétek védtek a szőnyeget, az idő előtti elrongyolódástól, mivel a jurtában élő család alaposan igénybe vette őket. A kivágott mintákat szorosan rávarrták a nemezlapra, a rávarrás szegélyvonala még jobban kiemelte a mintázat szépségét. Az ily módon készített rátétes nemezszőnyegek élettartama meghaladta az ötven esztendőöt is.

A kiállításon látható

kirgiz és kazah rátétes szőnyegek

magas művészi színvonalat képviselnek, ha áruba bocsátanák őket, nagyon gyorsan gazdára találnának, mert bár egy kisebb lakószoba falát teljesen betakarnák, de csodálatos színpompájuk és ornamentikájuk miatt sokan megkedvelnék őket.

Az egyik kiállított kazah szőnyeg nagyméretű ornamentikája zárt és monumentális, a zöld, vörös és barna színek harsányan villódnak, ugyanakkor a másikon a kisebb csipkeszerű mustra sárga, vörös, zöld és fekete színével nyugalmat, magabiztosságot és kimért fensőbbiséget sugároz.

A kirgiz rátétes szőnyegek név nélkül szerepelnek, valószínű, hogy népművészek — nem is olyan régen készült — munkái. Ezek a kiállítás legszébb rátétes nemezszőnyegei. A téglalap alakú szőnyegeken fehér alapon bontakozik ki a tökéletes és harmonikus közép-ázsiai ornamentika. Az egyikén franciásan könnyű mintázat, leheletfinom növényi és geometrikus egyveleg, bájos szabálytalanság, könnyvond eltérés a szőnyeg mintázatában és színeiben, míg a másik szőnyegen nagy vörös ornamentika bontakozik ki és felveti azt a kérdést, honnan ez az ornamentika gazdaság ezerszínű és formái variáns.

Az ornamentikák eredetének megfejtése

bonyolult, de az bizonyos, hogy a növény- és állatvilág, más esetében az ember ábrázolásának erősen stilizált, mértánias jelképeit láthatjuk. Egyes iparművészeti tárgyakon a szőnyeg mintázatban felismerhető a tulipán, más sztyeppi virágok, bokrok és az árvalányhaj. Nem véletlen ez, hiszen a pusztai pásztorkodó népek asszonyai és lányai az őket körülvevő világból vették káprázatos szép mintákat. Az egyik, a kiállításon látható nemezszőnyegen a párosan elhelyezett, bárányszarvra emlékeztető ősi ornamentika, ha jobban megfigyeljük, két kalpagos, szétvetett lábakkal álló emberkét ábrázol. A pusztai szabad népeket soha nem kötötték meg annyira a vallási tilalmak, hogy lemondtak volna az emberek és kedves állataik ábrázolásáról. Ezért is látható egyes szőnyegeken és más textíliákon a teve, a ló,

a kutya és a kedvenc birka rajzolata, máskor pedig egész lakodalmi jelenet, vagy fegyverek és egyéb gazdaságban használatos eszközök erősen stilizált ábrázolásai.

Nagyon kevés csomózott turkmén szőnyeget állítottak ki. A „rembrandti színekben” bővelkedő sötétvörös ashabadi turkmén szőnyegek megérdemlik hírnevüket, törzsi hovatarozásról tanúskodó ornamentikájuk kékesfeketén és melegen ragyog, sűrű és tömött csomózásuk elnyúlhatatlan tartósságukról tanúskodik. Egy parányi tekniánszőnyeg, egy szép mintájú nyeregtáska, valamint a jurta bejáratát díszítő szőnyegek adnak izelítőt a mai turkmén szőnyegszövők tudásáról.

Mivel a szőnyeg az uralkodó népi iparművészeti ágazat egész Közép-Ázsiában, nem meglepő, hogy jóval kevesebb más iparművészeti tárgyat mutatnak be. Ezek közül is kiemelkednek

az ékszerek és egyéb ötvösmunkák.

Az ékszereket egészében véve magas művészi érték jellemzi, s ez különösen áll a turkmén és a kazahok ötvösmunkáira. Ezek nem látványos csebecbecsék, nem vásári holmik. Súlyos ezüstmunkák, melyek ritkán aranyoznak, díszítésük rendszerint stilizált növényi ornamentika, abból is kevés, kiváló ízléssel alkalmazott egy-egy levél vagy indadisz, nagyon kevés drágakő, rendszerint karneol. Erő és szépség van ezekben a tárgyakban, kevés eszközzel sokat mondanak. A nők ékszerei (melyek egyben törzsi jelek is) formailag masszív mellűcsök csengettyűkkel vagy függőkkel, széles és vaskos karperecek, rajtuk láncra logó három gyűrűvel, ékes hajdíszek, valamint a férfiak díszes ezüsttel kivert bőrovei és subagombjai, mind-mind a keresetlen szépséget mutatják be és a névtelen mestereket dicsérik.

A Műcsarnokban látható ötvösretek legtöbbje múlt század végi. Néhány nagyon szép kumisztartó edény és egy kisebb, henger formájú pialahordó (csészetartó) bőrtáska villantja fel, hogy mit tudtak készíteni

az ázsiai bőrdíszművesek.

A nemesen kiérlelt bőrön az edény formáját híven követve, világosan kirajzolódnak a hullámos növényi ornamentek, a pialatartó bőrtokon ezüstdíszítés is van. A nomádok szívesen használták bőrből készült tárgyakat, ebből készültek a pazar lószerszámok, az előkelőségek részére hímzett kabát és nadrág, sőt kisebb ládákat és szekrényeket is bevontak vele.

A fafaragást néhány rusztikusán szép és a fa erezését mesterien kibontó tál és kumiszmerő kanál képviseli.

A kerámia tárgyak mesterei a tadzsikok és az üzbégek. A tadzsik mesterek több vidéken honos, formájában, színeiben változatos anyagot mutatnak be, az üzbégek néhány népi ihletésű kerámiával szerepelnek.

A Műcsarnokban látott nagyszerű népi iparművészeti tárgyak mindent meggyőznek